

Karaman İli Ağızlarının Şekil Bilgisi Özellikleri Bakımından Anadolu Ağızları Arasındaki Yeri¹

H. Ömer Karpuz²-İdris Nebi Uysal³

Öz

Bu makalede Karaman ağızlarının şekil bilgisi özellikleri kısaca verilmiştir. İç Anadolu bölgesinde yer alan Karaman, bir tarih ve kültür kentidir. Yörede yaptığımız çalışmalar, bize bölge ağızlarının özelliklerini tespit etme imkânı vermiştir. Bölge ağızları, şekil bilgisi özellikleri bakımından Batı Grubu ağızlarının genel özelliklerini taşımakta, bu grup içinde de dokuzuncu alt grubun özellikleri ile örtüşmektedir. Ayrıca bu çalışmada Karaman ili ağızları örneğinden yararlanılarak Anadolu ağızlarının incelenmesinde ve tasnifinde karşılaştırmalı çalışmaların gerekliliği ve yazı diline katkısı vurgulanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Ağız, Anadolu Türkçesi Ağızları, Karaman Türkçesi Ağızları, Şekil Bilgisi

The Place of Karaman Dialects

Among Anatolia Dialects in Terms of Morphological Characteristics

Abstract

In this article the morphological characteristics of Karaman dialects are given shortly. Karaman which is located in central Anatolia is a history and culture city. The studies that we carried out in this region gave us an opportunity to determine the characteristics of Karaman dialects. Karaman dialects possess the general properties of The Group West dialects from the point of the morphological characteristics. And also they bear to the ninth subgroup in this group. Beside this, necessity of comparative studies in analysis and classification of Anatolia dialects and contribution to written language are also emphasized by using example of Karaman dialects.

Keywords: Dialect, Anatolia Turkish Dialects, Karaman Turkish Dialects, Morphology

Giriş

"Ağız" sözcüğü, bir dil bilimi terimi olarak kaynaklarda "aynı dil içinde ses, şekil, söz dizimi ve anlamca farklılıklar gösterebilen, belli yerleşim bölgelerine veya sınıflara özgü olan konuşma dili (TDK, 2005); bir dilin veya lehçesinin sınırları içinde belli bölge veya topluluklara özgü sözlü anlatım yollarının bütünü (Gemalmaz, 1999); aynı lehçe içinde daha kü-

çük yerleşim bölgelerine özgü olan ve daha küçük ayrımlara dayanan konuşma biçimi (Aksan, 2000)" şeklinde açıklanmaktadır.

Bir dilin ağızları onun tarihî gelişimini gözlemlemek bakımından çok önemlidir. Oluşumunda etnik yapı, tarih, coğrafi şartlar (Gemalmaz, 1999) gibi faktörlerin etkili olduğu ağızlar, bir yandan barındırdıkları özel ve yerel kullanımlarla ait olduğu dile zenginlik

¹Bu yazı, tarafımızdan hazırlanan ve Pamukkale Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenen (Proje nu: 2008 FEF 001) Karaman İli Ağızları ve Anadolu Ağızları Arasındaki Yeri (PAÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 2009) adlı doktora tezinden yararlanılarak kaleme alınmıştır.

² Prof. Dr., Pamukkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Denizli. E-posta: hkarpuz@pau.edu.tr, Faks: 296 35 35

³Dr., Nevzat Karal Anadolu Lisesi, Denizli. E-posta: uysal_idris@hotmail.com Tel: 211 28 31

katarken diğer yandan gelişimini sürdürdükleri sürece yazı diline katkılarda da bulunabilir. Ancak bu etkileşimlere çok dikkat etmek gerekir. Ağızlar sözlü olarak kullanıldığından özellikle ses ve şekil düzeyinde değişime açıktır. Oysa yazı dili için böyle bir durum söz konusu değildir. Bu bakımdan belirli ses ve şekil düzeyindeki geçişleri engellemek ve yeni doğal sözcük oluşumlarını, deyimsel kullanımları ağızlar- dan yazı diline uydurarak aktarmak dilin gelişimine katkıda bulunacaktır.

Ağızlar dilin değişim ve gelişim özelliklerini gözlemlemek ve belirlemek bakımından önemli bilgiler sunmaktadır. Aynı zamanda ağızların çokluğu dilin zenginliğinin bir göstergesidir. Dolayısıyla ağızların özelliklerini tam olarak ortaya çıkarmak ve onları yazı diline zarar vermeyecek şekilde korumak gerekir. Ayrıca ağızların bilgi, deneyim ve kültürel unsurların gelecek kuşaklara aktarılması konusunda sağlayacağı katkılar da unutulmamalıdır. Böylece ders kitapları, resmî yazışmalar ve devlet yönetimi gibi belirli alanların dışında her yerde karşımıza çıkan ağızların sözlü geleneğin sürdürülmesinde ve dil incelemelerinin gerçekleştirilmesindeki rolü daha iyi anlaşılacaktır.

Ağızlar; taşıdıkları ses, şekil ve söz dizimi özellikleri bakımından birbiriyle benzeşen veya birbirinden ayrılan özellikler sergilemektedir. Ağızlar arasındaki benzerlik ve ayrılıkların net ve kesin çizgilerle belirlenmesi, karşılaştırmalı çalışmaların yapılması ile mümkün olacaktır. Bu bakımdan ülkemizde bugüne kadar yapılan ağız araştırmaları içinde pek yer verilmeyen karşılaştırmalı ağız bilimi çalışmalarının ivedilikle yapılması gerekmektedir. Biz bu çalışmada karşılaştırma yönteminden yararlanarak Karaman ili ağızlarının şekil bilgisi özellikleri bakımından Anadolu ağızları arasındaki yeri hakkında birtakım sonuçlara ulaşmak istiyoruz.

Yöntem

Araştırma grubu

Bu çalışmada Karaman ili ağızlarının şekil bilgisi bakımından Anadolu ağızları arasındaki yeri belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma kapsamında söz konusu sahaya gidilmiş, 140'un üzerinde kaynak kişiye ulaşılmış ve bunlarla yüz yüze görüşülerek çeşitli derlemeler yapılmıştır. Kaynak kişilerin çoğunluğunu, okuryazar olmayan ya da okumaz yazmayı sonradan öğrenmiş bireyler oluşturmaktadır. Bu kişilerden 131'i çalışmanın kap-

samına dâhil edilmiştir.

Veri toplama araçları

Derleme metodu kullanılan bu çalışmada temel veri toplama aracı olarak dijital ses kayıt cihazları kullanılmıştır. Ayrıca yüz yüze yapılan görüşmelerde tespit edilen malzemeler, çevriyazı işaretleri kullanılarak yazıya geçirilmiştir.

İşlem

Çalışma sahasında yüz yüze görüşülen kişilere masal, kız isteme, düğün, çeyiz, çocukluk-gençlik-askerlik hatıraları, günlük hayat, yöresel yemekler ve oyunlar, yörenin kendine özgü kıyafetleri vb. konularda konuşmalar yaptırılmıştır. Bu konuşmalar, ses kayıt cihazları yardımıyla kayıt altına alınmış, ardından Türk Dil Kurumu tarafından geliştirilen çevriyazı alfabesi kullanılarak bilgisayar ortamına aktarılmıştır.

Verilerin analizi

Bilgisayar ortamına aktarılan metinler üzerinde dil bilgisi incelemesi yapılmıştır. Bu incelemeler, şekil bilgisi ölçütleri bağlamında yürütülmüştür. Ayrıca bu basamakta çalışma sahasından elde edilen veriler, diğer Anadolu ağızları ile karşılaştırılmıştır.

Bulgular

Karaman ili ağızlarında;

1. Çokluk eki, yazı dilindeki kullanımın dışında "-n" ünsüzü ile biten sözcüklerde "+nar, +ner" şekilleriyle görülür. *goyunnar* "koyunlar", *günnerce* "günlerce" gibi.

2. Yükleme hâli eki olarak yazı dilindeki yapıların dışında "+a, +ın, +in, +ün, +no" ekleri de kullanılmaktadır. adama "adami", davarın "davarını", elin "elini", dünün "düğünü-nü", onο "onu" gibi.

3. Vasita hâli eki olarak "+la, +le" ekinin "+ılan, +ilen, +lan, +len; +ınan, +inen +nan, +nen" gibi değişik şekilleri karşımıza çıkmaktadır. atılan "atla", bezilen "bezle", daşlan "taşla", gözerlen "gözerle", mihınan "mihla", elinen "elle", gazannarnan "kazanlarla", kötüynen "kötüyle" gibi.

4. Yön hâli "+a, +arı, +eri, +ra, +re" ekleri ile sağlanmaktadır. sona "sonra", dışarı, ileri, hora "ora", nere gibi.

5. İyelik teklik ve çokluk ikinci şahıs ekleri ile teklik I. ve II. şahıs zamirlerinin yönelme hâli eki almış şekillerinde "art damak n"si (ñ) sıkça işletilmektedir. emmiñ "emmin", çoçũñuz "çocuğunuz", baña "bana", saña "sana" gibi.

6. Zaman anlamı taşıyan bazı sözcükler ile bazı cümle başı edatlarının sonuna "+m" ünsüzünün getirildiği görülmektedir. hindim "şimdi", oysam "oysa" gibi.

7. Fiillerin teklik I. şahıs çekimlerinde yazı dilinden farklı olarak "-iñ, -iñ, -ñ, -sım, -sum, -yıñ, -yiñ, -yuñ" ekleri kullanılmaktadır. sorarıñ "sorarım", dememişñ "dememişim", deyeceñ "diyeceğim", oynamışsım "oynamışım", uyumuşsum "uyumuşum", basmışıyıñ "basmışım", geçinmişıyıñ "geçinmişim" unutmışuyıñ "unutmuşum" gibi.

8. Yazı dilinden farklı olarak kullanılan geniş zaman ekleri şunlardır:

-ı, -i, -u, -ü, ü: Bu yapılar, son seste yer alan "r"nin düşmesi ile oluşmuştur. çalış "çalışır", gönderiler "gönderirler", oturu "oturu", görürdük "görürdük" duru "durur" gibi.

-al, -el, -ıl, -il, -ı, -ul, -ül: Bu ekler, "r>l" değişmesi ile oluşmuştur. gurallar "kurlarlar", ekeller "ekerler", alıllardı "alırlardı", geliller "gelirler", yullar "yurlar", olullar "olurlar", görüller "görürler" gibi.

-ıy, -iy, -uy, -üy: Geniş zaman çekimli bazı fiillerde fiil kök veya gövdesinde yer alan "r" sesinden sonra gelen zaman eki, "y" sesine dönüşmektedir. soğanıla ğavırıyız "soğanla kavururuz" tahranaıy bişiriyiz "tarhanayı pişiririz", yapıp duruyuz "yapıp dururuz", götürüyüz "götürürüz" gibi.

Ø: Kimi örneklerde ise geniş zaman ekinin tamamen düştüğü görülmektedir. gittiğimizde görüñ "gittiğimizde görürsün", bi araba zopa yiñ "bir araba sopa yersin" gibi.

9. Şimdiki zaman için "-yorur, -yoru, -yuru, -yor, -yol, -yo, -yö, -yör, -yır, -yir, -yür, -ıy, -uy, -üy, -yı, -yi" ekleri kullanılmaktadır. oluyor "oluyor", düşünüyorusuñ "düşünüyorsun", oluyuru "oluyor", viriyor, geliyorlar "geliyorlar", biliyoz "biliyoruz", deyo "diyor", biliyöm "biliyorum", çalışamırjim "çalışamıyorum", bişiyir "pişiyor", yapıyir "yapıyor", sürünüyörük "sürünüyörüz", yapıy "yapıyor", oluy "oluyor", söküy-düm "söküyordum", ğaldırıyı "kaldırıyor", diyi-

ler "diyorlar" gibi.

10. Gelecek zaman eki olarak yazı dilindeki eklerin dışında "-ıp, -ip, -up" ekleri de kullanılmaktadır. Bu yapı, oldukça dar bir bölgede görülmektedir. yarın gelmeyeip miñ "yarın gelmeyecek misin", adını ne ğoyupsun "adını ne koyacaksın" gibi.

11. Duyulan geçmiş zaman eki, yazı dili ile aynıdır ve çok şekillidir. Bunun dışında seyrek de olsa "-ıķ, -ik" şekilleri de kullanılmaktadır. yapıķlar "yapmışlar", gidik "gitmiş" gibi.

12. Fiillerin emir çekiminde teklik I. şahısta "-ayım, -eyim" şekillerinin korunduğu, bunların dışında "-ayıñ, -eyiñ" yapılarının da kullanıldığı görülmektedir. olayım, ğedeyim "gideyim", bulayıñ "bulayım", deyeyiñ "diye-yim" gibi.

13. Fiillerin rivayet birleşik zamanlı çekimlerinde yer yer katmerli yapılarla karşılaşmaktadır. ğaçarmışımış "kaçarmış imiş", çalışıyollarımışımış "çalışıyorlarmış imiş" gibi.

14. Ek fiilin birleşik zaman çekimlerinde kalınlık-incelik ve düzlük-yuvarlaklık uyumu sürekli işletilmektedir. yapıyırdu "yapılıyor idi", düşünürümüş "düşünür imiş" gibi.

15. Ek fiilin isimleri fiilleştirme işlevi içinde "-dıķ, -dik, -dük" sıfat-fiil ekleri ile yapılan kullanımlarla da karşılaşmaktadır. ilanıdıñı "yılan olduğunu", ne idñini "ne olduğunu", doñuzudüñü "domuz olduğunu" gibi.

16. Kullanılan sıfat-fiil ekleri yazı dilindeki eklerle aynıdır. Ancak Eski Türkçede kullanılan "-ğlı, -sik" eklerine seyrek de olsa rastlanmıştır. alığlı ğısaş "alıklı (=alıcı, alan) kıskaç", diñsik ava "dinsik (=boğucu) hava" gibi.

17. Zarf-fiil eki olarak yazı dilinde kullanılan eklerin dışında "-dığda, -dıķsıra, -ın, -in, -insıra, -insire, -inci, -ışın, -ışın, -uşun" yapıları da kullanılmaktadır. vardığda "vardığında", daraldıķsıra "daraldıkça", sığalayın "sığdınılarak", yiyn "yiyerek", ağarınısıra "ağarınca" düğür gelinsire "düğür gelince", diyinci "deyince", ilgim olmayışın "ilgim olmayınca" yeşışın "yiyince" köylü çocü oluşun "köylü çocuğu olunca" gibi.

18. "-ken" zarf-fiil ekinin kalınlık-incelik uyumuna girmiş şekilleri ile son seste "n" ünsüzünü düşürmüş örnekleri sıkça kullanılır.

maktadır. açarķan "açarken", çocūķa "çocukken", eleşirke "eğleşirken" gibi.

19. "-ı, -i, -u, -ü" zarf-fiil ekleri, birleşik fiil yapma işleviyle birlikte tekrar şeklindeki örneklerde sıkça işletilmektedir. Ayrıca "-a, -e" zarf-fiil eklerinin, "amaç" işlevi ile kullanıldığı ve amaç bildiren tasvirî fiiller oluşturduğu örneklere rastlanmıştır. geze gel- "geze gel- (=gezmek için gelmek)" gibi.

20. "ki" pekiştirme edatının "kin, kini, kine" gibi şekilleriyle yer yer karşılaşılmaktadır.

Anadolu ağızlarının tasnifi konusunda bugüne kadar pek çok çalışma yapılmıştır. Tasnif konusunda çaba gösteren araştırmacıardan biri olan Ignacz Kúnos, çalışmasında Karaman yöresini "Güneydoğu Anadolu'da Mersin'le Konya arasında" diye tarif eder ve bu coğrafyada konuşulan Türkçeyi "Karamanlıca" şeklinde tanımlar (Akt. Karahan, 1996). Ahmet Caferoğlu (1946) ise konuyla ilgili ilk çalışmasında Karaman yöresini "Konya Ağız Bölgesi" başlığı altında değerlendirirken ikinci çalışmada "Orta Anadolu Ağızları" başlığı içinde ele alır (Akt. Karahan, 1996).

Anadolu ağızlarının tasnifi konusunda yapılan en kapsamlı yayın Leyla Karahan'ın çalışmasıdır. Karahan (1996) eserinde Karaman yöresini Batı Grubu Ağızları içinde değerlendirir ve bu grubun yedinci ve dokuzuncu alt gruplarında *Konya, Konya Merkez ilçesinin bazı yöreleri* tabirini kullanarak üzerinde çalıştığımız sahayı da kapsayacak şekilde açıklamalarda bulunur (Karahan, 1996). Karahan (1996) aynı eserin bir başka sayfasında dokuzuncu gruba dâhil olan yerleri sayarken "Ermenek, Karaman" isimlerini açıkça zikreder. "Konya" isminin geçtiği gruplardan özellikle dokuzuncu grup, çalışma sahamızı ilgilendirmektedir.

Karahan (1996, s.115-116), Batı Grubu ağızlarının şekil bilgisi özellikleri olarak şunları verir:

"1. Zamir kökenli teklik I. ve II. şahıs ekleri ile bildirme ekleri dar ünlüldür. Bu ekler çokluk II. şahısta "-sıñız, -siñiz, -suñuz, -süñüz" biçimindedir.

2. Çokluk II. şahıs iyelik eki ve iyelik kökenli şahıs eki, Doğu Grubu Ağızları'nda olduğu gibi büzülme ile yapısını değiştirmiştir.

3. Şimdiki zaman ekinin ünlüsü genellikle genişdir. Ancak bölgenin doğusunda dar ünlülü biçimler de bulunmaktadır."

Karahan'ın (1996, s.115-116) ses bilgisi özellikleri arasında değerlendirdiği şu maddeler, şekil bilgisi bağlamında düşünöldüğü zaman bunları yukarıdaki özelliklerin içine almak mümkündür:

"1. Bu gruba giren ağızlarda ilerleyici benzeşme, gerileyici benzeşmeden daha kuvvetlidir. Ek fiil, -ken zarf-fiil eki gibi tek şekli olan birçok yapının uyuma girmesi, bu durumun bir göstergesidir.

2. Damak n'si (ñ) korunmuştur."

Bölge ağızlarında ek fiil, -ken zarf-fiil eki, ile edatı gibi yazı dilinde tek şekli olan ek ve sözcüklerin aldığı şekiller ile isim ve fiillerin çekimli şekillerinde "ñ" sesini koruyan yapıların tespit edilmesi, bize şekil bilgisi açısından diğer ağızlarla karşılaştırma yapma imkânı vermektedir.

Karahan (1996, s.177), Batı Grubu ağızlarında yer alan dokuzuncu alt grubun şekil bilgisi özelliklerini ise şu şekilde verir:

"1. Teklik II. şahıs iyelik ekinde, ilgi hâli ekinden önce "ñ>y" değişmesi görülür. (babayñ gibi)

2. Zamir kökenli I. şahıs ve bildirme ekleri, "-ın/-in, -ız/-iz"dir.

3. Şimdiki zaman ekleri olarak "-yorur, -yuru, -yor, -yo" kullanılır.

4. Teklik I. şahıs emir eki "-ayın/-eyin"dir.

5. Zarf-fiil eki "-ınca/-ince"de ünlü daralması olmuştur."

Yaptığımız incelemeler sonunda üç ağız bölgesine ayırdığımız Karaman ili ağızları, şekil bilgisi özellikleri bakımından Batı Grubu ağızlarının şekil bilgisi özellikleri ile örtüşmektedir. Yer yer diğer ağız gruplarında rastladığımız özellikler göze çarpsa da bölge ağızının karakteristik şekil özellikleri, Batı Grubu ağızlarının ve bu ağızlar içerisinde dokuzuncu alt grubunun genel özelliklerini taşımakta ve yansıtmaktadır. Karaman ili ağızlarında görölen bazı yapıların Anadolu ağızlarındaki dağılımlarına göz atıldığında, şu sonuçlarla karşılaşılmaktadır:

1. Karaman ili ağızlarında ek fiil, -ken zarf-fiil eki, ile edatı, aitlik eki gibi yazı dilinde tek şekli ile kullanılan birçok yapı, kalınlık-incecik uyumuna uydurulmuştur. Bölge ağızlarının ses özellikleri arasında da yer alan bu durum; Batı Grubu ağızlarının karakteristik bir özelliği olup bu gruba giren ağızların tamamında kendisini gösterir¹¹.

2. Bölge ağızlarında zarf-fiil eki "-ınca/-ince"nin son seste ünlü daralmasına uğramış şekilleri kısmen karşılaşılmaktadır. Bu durum; Doğu Çukurova (Yıldırım, 2006a), Kahramanmaraş (Karahan, 1996), Sivas (Caferoğlu, 1994a, Demir ve Şen, 2006), Niğde (Caferoğlu, 1995a) Gaziantep (Karahan, 1996), Malatya (Gülseren, 2000), Ordu (Demir, 2001), Nevşehir (Korkmaz, 1994b), Kırşehir (Günşen, 2000), Yozgat (Caferoğlu, 1995a), Adıyaman (Karahan, 1996; Nakiboğlu, 2001), Amasya (Karahan, 1996), Ankara (Caferoğlu, 1995a), Çankırı (Karahan, 1996), Çorum (Karahan, 1996), Kastamonu (Karahan, 1996), Giresun (Karahan, 1996), Kayseri (Caferoğlu, 1995a), Samsun (Karahan, 1996), Sinop (Karahan, 1996), Tokat (Caferoğlu, 1994a; Demir, 2006a), İçel (Karahan, 1996), Aydın (Karacakaloğlu, 2005), Samsun-Asarcık (Erdem, 2001) ve Bartın (Karahan, 1996)'da karşımıza çıkmaktadır.

3. Karaman ili ağızlarında zamir kökenli teklik I. şahıs ekleri arasında son seste "n>ñ" değişikliği neticesinde "-ñ, -iñ, -iñ" yapıları da yer almaktadır. Batı Grubu ağızlarında I., II., III., IV., VII. ve IX. gruplarda görülen bu yapı; Denizli (Tok, 2002), Afyon (Boz, 2002), Balıkesir (Caferoğlu, 1994b), Manisa (Caferoğlu, 1994b), İzmit (Karahan, 1996), Zonguldak (Eren, 1997), Bartın (Korkmaz, 1994c), Karabük (Eren, 1997), Bolu (Caferoğlu, 1995b), Eskişehir (Caferoğlu, 1995b), Uşak (Gülsevin, 2002), Muğla (Akar, 2004), Kütahya (Gülensoy, 1988), Aydın (Karacakaloğlu, 2005) ve Bilecik (Karahan, 1996)'te kullanılmaktadır.

Bu ekin, bir önceki ekleşme aşamasında gördüğümüz "-yiñ, -yiñ" yapısı, bugün

yöremizle birlikte bazı Anadolu ağızlarında da kullanılmaktadır. Bu şeklin; Afyon (Boz, 2002), Ankara (Karahan, 1996), Uşak (Gülsevin, 2002), Kütahya (Gülensoy, 1988) ve Burdur (Caferoğlu, 1994b)'da örnekleri tespit edilmiştir.

Karaman ili ağızlarında III. ağız bölgesinde tespit ettiğimiz örneklerde geçen "-sım, -sum" şekli ise genellikle Orta Anadolu ve Çukurova'da görülmektedir²². Kırşehir (Günşen, 2000), Nevşehir (Korkmaz, 1994b), Adana ve Osmaniye (Yıldırım, 2006a) gibi.

4. Karaman ili ağızlarında zamir kökenli çokluk I. şahısta "-ız, -iz, -uz, -üz" ekleri daha yaygındır. Bu durum, "-yız, -yiz, -yuz, -yüz" ve "biz" yapılarının da kullanıldığı I. ağız bölgesinde daha kurallı ve geneldir. III. ağız bölgesinde ise "-ık, -ik, -ük" şekilleri de yer yer kullanılmaktadır. Doğu Grubu ağızlarının tamamında, Batı Grubu ağızlarının ise bir kısmında karşılaştığımız bu durum; Ankara (Caferoğlu, 1995a), Kars (Ercilasun, 2002), Erzurum (Gemalmaz, 1995) Erzincan (Sağır, 1995), Kırşehir (Günşen, 2000), Uşak (Gülsevin, 2002), Ordu (Demir, 2001), Aybastı (Aydın, 2002), Afyon (Boz, 2002), Rize (Günay, 2003), Sivas (Demir ve Şen, 2006), Tokat (Demir, 2006a), Nevşehir (Korkmaz, 1994b), Trabzon (Demir, 2006b), Keban, Baskil ve Ağın (Buran, 1997), Kayseri (Caferoğlu, 1995a), Samsun (Karahan, 1996), Hatay (Karahan, 1996), Samsun-Asarcık (Erdem, 2001), Adana ve Osmaniye (Yıldırım, 2006a)'de görülmektedir.

5. Karaman ili ağızlarında I. ağız bölgesinde şimdiki zaman eki olarak "-yorur, -yoru" yapıları daha yaygındır. "yorır" çekimli fiilinin aslı şekliyle veya son seste "-r" düşmesi ile oluşan "-yoru" eki, Batı Grubu ağızlarının I. ve IX. alt gruplarında; Manisa (Korkmaz, 1994a), İzmir (Korkmaz, 1994a), Aydın (Korkmaz, 1994a; Karacakaloğlu, 2005), Niğde (Caferoğlu, 1995a), Konya (Karahan, 1996), Denizli (Tok, 2002), Kütahya (Gülensoy, 1988), Muğla (Akar, 2004), Eskişehir (Caferoğlu,

¹¹Batı Grubu ağızları, kalınlık-incecik uyumu bakımından diğer ağız gruplarına göre daha ileri bir tablo çizmektedir. Yazı dilinde tek şekilli olarak gördüğümüz yapılar (-ken, -ki, -leyin, ile, i- vb.), bu ağızlarda çok şekilli ve kalınlık-incecik uyumuna uydurulmuş olarak karşımıza çıkmaktadır (Karahan, 1996). Söz konusu durum, Karaman ili ağızlarında aynen görülmektedir. Bilgi için bk. (Uysal 2009, s. 49-51)

²²Karaman ili ağızları taşıdığı genel özellikler etrafında birleşirken bu ağızların birbirinden ayrılan tarafları alt ağız bölgelerini oluşturmaktadır. Çalışmamızda bölge ağızlarını I. Taşeli Ağız Bölgesi, II. Ayrancı Ağız Bölgesi, III. Merkez ve Civarı Ağız Bölgesi olmak üzere üç alt bölgeye ayırmış ve bunların ayrılan özelliklerini vermiştik. Bilgi için bk. (Uysal 2009, s.220-223)

1995b), Bolu (Caferoğlu, 1995b) ve Antalya (Karahan, 1996)'da kullanılmaktadır.

6. Şimdiki zaman eki, Doğu Grubu ağızlarında dar ünlülü bir yapıyla karşımıza çıkar. Bu ek Kuzeydoğu Grubu ağızlarında dar düz veya dar yuvarlak ünlüye sahiptir. Batı Grubu ağızlarında kullanılan şimdiki zaman eki ise genellikle geniş ünlülüdür. Söz konusu durum, bu grupta yer alan Karaman ili ağızları için de geçerlidir. Ancak III. ağız bölgesinde seyrek de olsa şimdiki zaman ekinin dar şekilleri ile de karşılaşılmaktadır. Bunlardan “-yır, -yir, -yür” yapıları; Nevşehir (Korkmaz, 1994b), Kahramanmaraş (Karahan, 1996), Ordu (Demir, 2001), Erzincan (Sağır, 1995), Erzurum (Gemalmaz, 1995), Kars (Ercilasun, 2002), Rize (Günay, 2003), Trabzon (Demir, 2006b), Malatya (Gülseren, 2000), Adana ve Osmaniye (Yıldırım, 2006a)'de yer yer kullanılmaktadır.

Bölge ağızlarında karşılaşılan şimdiki zaman ekinin “-ıy, -uy, -üy”, “-yı, -yi” şekilleri ise Gaziantep (Karahan, 1996), Samsun (Karahana, 1996), Ordu (Demir, 2001), Sivas (Demir ve Şen, 2006), Tokat (Demir, 2006), Malatya (Gülseren, 2000), Elazığ (Buran ve Oğraş, 2003), Erzincan (Sağır, 1995), Diyarbakır ili Çüngüş ve Çermik Yöresi (Özçelik ve Boz, 2001), Adana ve Osmaniye (Yıldırım, 2006a)'de yer yer karşımıza çıkmaktadır.

7. Emir kipinin teklik I. şahıs çekiminde kullanılan “-ayın, -eyin” yapısı Karaman ili ağızları III. ağız bölgesinde karşılaşılan bir durumdur. Bu yapı; Afyon (Caferoğlu, 1994b; Boz, 2002), Karabük (Eren, 1997), Zonguldak (Eren, 1997), Balıkesir (Caferoğlu, 1994b), Burdur (Caferoğlu, 1994b), Kastamonu (Karahana, 1996), Uşak (Gülsevin, 2002), Muğla (Akar, 2004), Aydın (Karasakaloğlu, 2005) ve Konya (Karahana, 1996)'da görülmektedir.

8. İsimden isim yapan “+çı, +çık” ekleri, bölge ağızlarında rastladığımız birkaç örnekte, ünsüz uyumunu bozacak tarzda titreşimsiz şekilleriyle kullanılmıştır. yalançı, “yalancı” ilançı “yılancık”, davarçılık “davarçılık” gibi. Söz konusu yapım ekiyle ilgili olarak karşılaşılan bu durum; Kars (Ercilasun, 2002), Erzurum (Gemalmaz, 1995), Kırşehir (Günşen, 2000), Keban, Baskil ve Ağın (Buran, 1997), Adıyaman (Nakiboğlu, 2001), Malatya (Gülseren, 2000), Diyarbakır (Erten, 1994), Urfa (Edip, 1991), Adana ve Osmaniye (Yıldırım,

2006a)'de tespit edilmiştir.

9. Kuzeydoğu Grubu ağızlarında öğrenilen geçmiş zaman eki genellikle tek şekillidir. Bu durum, Doğu Grubu ağızlarında Kuzeydoğu Grubu ağızları kadar kurallı ve genel olmasa da yaygındır (Karahana, 1996). Batı Grubu ağızlarında ise duyulan geçmiş zaman eki yazı dilinde olduğu gibi çok şekilli (-mış, -miş, -muş, -müş) olup bunun örnekleri Karaman ili ağızlarında da yer almaktadır. Bölge ağızlarında seyrek olmakla birlikte “-ık, -ik” geçmiş zaman ekine de rastlanmıştır. Bu ekler; Adana (Yıldırım, 2006a), Kahramanmaraş ve Gaziantep (Karahana, 1996)'te daha yaygındır.

10. “-ı, -i, -u, -ü” zarf-fiil ekleri, bölge ağızlarında birleşik fiil yapma işleviyle birlikte tekrar şeklindeki örneklerde sıkça işletilmektedir. Bu durum; Batı Grubu ağızlarında IV., V., VI., VII., VIII. ve IX. grupta görülmektedir (Karahana, 1996). Adana ve Osmaniye (Yıldırım, 2006a), Ankara, Hatay, Kayseri, Konya (Karahana, 1996), Kırşehir (Günşen, 2000) ve Nevşehir (Korkmaz, 1994b) gibi.

11. Doğu Grubu ağızlarında I. II. ve III. tekil şahıs zamirlerinin yönelme hâli eki almış şekillerinde görülen yapı (bahana, behena, bağana, beğena, baana, beana, bāna, bana, mana, maña vb.), Karaman ili ağızlarında hiç karşılaşılmadığı bir durumdur.

12. Doğu Grubu ağızları ile Kuzeydoğu Grubu ağızlarında çok heceli sözcüklerin sonundaki “ı, i, u, ü” ünlüleri “i” ünlüsü ile karşılanır. Bu durum, gerek yapım eklerinde gerekse çekim eklerinde karşılaşılan bir özelliktir (Karahana, 1996). Batı Grubu ağızları ise bu yönüyle her iki ağız grubundan ayrılır. Karaman ili ağızları bu noktada Batı Grubu ağızları ile paralellik gösteren bir durum sergilemektedir.

13. Kuzeydoğu Grubu ağızlarının belirleyici ve ayırıcı özelliklerinden birisi de bir takım yapım ve çekim eklerinde karşılaşılan ünlülerinin yuvarlaklaşması hadisesidir. Anadolu ağızları içinde özellikle Kuzeydoğu Grubu ağızlarında karşılaşılan bu durum, Karaman ili ağızlarında hiç görülmemektedir.

14. Çokluk II. şahıs iyelik eki ile iyelik kökenli şahıs ekinin yapısı, Karaman ili ağızlarında “-ñız, -ñiz, -ñuz, -ñüz” şeklindedir (Uysal, 2009) ve Batı Grubu ağızlarındaki yapılarla örtüşmektedir. Doğu Grubu ağızları bu

eklerdeki "ñ" sesini düşürüp görülen geçmiş zaman ve şart kipi çekimlerinde "-z" şeklinde bir yapıyı ortaya çıkarırken Kuzeydoğu Grubu ağızları yuvarlaklaşmanın dışında söz konusu eklerin bünyesinde ñ>n değişikliğini de meydana getirmiştir (Karahan, 1996).

15. Doğu Grubu ağızlarında soru cümleleri, genellikle vurgu ile yapılmaktadır (Karahan, 1996). Bölge ağızlarında ise soru cümlelerinin soru sözcükleri ve ekleri ile yapıldığı tespit edilmiştir.

16. Batı Grubu ağızlarında Aydın, Burdur, Denizli, İzmir, Kütahya merkez, Gediz, Manisa ve Muğla yörelerini kapsayan birinci ağız grubunda yükleme ve yönelme hâli eklerinde görülen ünlü değişimleri (Karahan, 1996), bölge ağızlarında karşılaşmadığımız bir durumdur.

Tartışma

Bugün Anadolu ağızları üzerine yapılan bilimsel çalışmalar oldukça artmış, belli bir olgunluğa ulaşmıştır. Bu, oldukça sevindirici bir gelişmedir. Buna karşın ağız araştırmalarında karşılaştırmalı çalışmaların yetersiz olduğu görülmektedir. Bu bakımdan Anadolu ağızlarının incelenmesinde ve tasnifinde karşılaştırmalı çalışmaların gerçekleştirilmesi; il sınırları içindeki ortak ağız bölgelerinin belirlenmesine, ağız/dil haritalarının hazırlanmasına, ağız-etnik yapı ilişkisi-

nin çözümlenmesine, tasnif çalışmalarının daha sağlıklı bir zemin üzerine oturtulmasına, Anadolu ağızlarının Türkçenin tarihî dönemleriyle olan ilişkisinin tespit edilmesine, Anadolu ağızlarının Türkçenin yaşayan ağız ve lehçeleri ile benzeşen ya da onlardan ayrılan yönlerinin ortaya çıkarılmasına, ağızlara ait gramerlerin hazırlanmasına, ana dil eğitiminin sağlam bir temel üzerine oturtulmasına, ağızlarda yaşayan sözcük ve yapıların yazı diline kazandırılmasına yardımcı olacaktır.

Yaptığımız şekil bilgisiyle ilgili karşılaştırma ve değerlendirmeler ışığında şunları söyleyebiliriz: Karaman ili ağızları, taşıdığı şekil bilgisi özellikleri bakımından ekseriyetle Batı Grubu ağızlarının genel şekil bilgisi özellikleriyle örtüşmektedir. Ancak yer yer bu grubun ağız özelliklerinin dışına taşan yer yer de Batı Grubu ağızlarının diğer alt gruplarıyla benzeşen yapılarla karşılaşmak mümkündür. Bu gibi durumlarda göç vb. nedenlerle nüfus yapısında değişkenlik meydana getiren etnik yapı faktörünün etkili olduğunu düşünüyoruz. Bölge ağızlarında kısmen Doğu Grubu ağızları ile Kuzeydoğu Grubu ağızlarında ve bunların alt ağız gruplarında görülen özellikler göze çarpsa da bölgenin karakteristik şekil bilgisi özellikleri, Batı Grubu ağızlarının ve bu grup içindeki dokuzuncu grubun genel şekil bilgisi özelliklerini yansıtmaktadır.

Kaynakça

Akar, A. (2004). *Muğla Ağızları*. Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınları.

Boz, E. (2002). *Afyon Merkez Ağzı*. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları.

Buran, A. (1997). *Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağızları*. Ankara: TDK Yayınları.

Buran, A. (1999). Anadolu (Türkiye Türkçesi) Ağızlarının Karşılaştırmalı İncelemesi ve Bu Konu ile İlgili Sorunlar, *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni*, 89-91.

Buran, A ve Oğraş, Ş. (2003). *Elazığ İli Ağızları*. Elazığ: Örnek Ofset Matbaacılık.

Caferoğlu, A. (1994a). *Sivas ve Tokat İlleri Ağızlarından Toplamalar*. Ankara: TDK Yayınları.

Caferoğlu, A. (1994b). *Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme-I*. Ankara: TDK Yayınları.

Caferoğlu, A. (1995a). *Orta Anadolu Ağızlarından Derlemeler*. Ankara: TDK Yayınları.

Caferoğlu, A. (1995b). *Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler*. Ankara: TDK Yayınları.

Demir, N. (2001). *Ordu İli ve Yöresi Ağızları*. Ankara: TDK Yayınları.

Demir, N. (2006a). *Tokat İli ve Yöresi Ağızları*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Demir, N. (2006b). *Trabzon ve Yöresi Ağızları*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Demir, N. ve Şen, Ü. (2006). *Sivas İli ve Yöresi Ağızları*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Edip, K. (1991). *Urfa Ağzı*. Ankara: TDK Yayınları.

Ercilasun, A. B. (2002). *Kars İli Ağızları, Ses Bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları.

Erdem, M. D. (2001). *Asarcık Ağzı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- sek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Eren, M. E. (1997). *Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağızları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ergin, M. (2006). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Erten, M. (1994). *Diyarbakır Ağzı*. Ankara: TDK Yayınları.
- Gemalmaz, E. (1995). *Erzurum İli Ağızları – I*. Ankara: TDK Yayınları.
- Gülensoy, T. (1988). *Kütahya ve Yöresi Ağızları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Gülseren, C. (2000). *Malatya İli Ağızları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Gülsevin, G. (2002). *Uşak İli Ağızları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Günay, T. (2003). *Rize İli Ağızları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Günşen, A. (2000). *Kırşehir ve Yöresi Ağızları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Kalay, E. (1998). *Edirne İli Ağızları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Karahan, L. (1996). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*. Ankara: TDK Yayınları.
- Karahan, L. (1997). Ağız Araştırmaları Alanında Yapılması Gereken Çalışmalar, *Türk Dili S: 550*, s. 291-297.
- Karasakaloğlu, N. (2005). *Aydın Merkez Ağzı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Korkmaz, Z. (1994a). *Güney-Batı Anadolu Ağızları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1994b). *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1994c). *Bartın ve Yöresi Ağızları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2007a). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2007b). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları.
- Nakiboğlu, S. (2001). *Adıyaman ve Yöresi Ağızları*. Niğde Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Niğde.
- Özçelik, S. ve Boz, E. (2001). *Diyarbakır İli Çüngüş ve Çermik Yöresi Ağzı*. Ankara: TDK Yayınları.
- Sağır, M. (1995). *Erzincan ve Yöresi Ağızları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Tok, T. (2002). *Denizli İli Güney ve Güneybatı Bölgesi Ağızları*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Türk Dil Kurumu (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (1999). *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni*. Ankara: TDK Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2005a). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2005b). *Yazım Kılavuzu*. Ankara: TDK Yayınları.
- Uygur, C. V. (2007). *Denizli İli Ağız Sözlüğü*. Denizli: Denizli Belediyesi Kültür Yayınları.
- Uysal, İ. N. (2009). *Karaman İli Ağızları ve Anadolu Ağızları Arasındaki Yeri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Yıldırım, F. (2006a). *Adana ve Osmaniye İlleri Ağızları-I*. Ankara: TDK Yayınları.
- Yıldırım, F. (2006b). *Adana ve Osmaniye İlleri Ağızları-II*. Ankara: TDK Yayınları.

Summary

Introduction: In this article a grammatical analysis that related with Anatolia dialects is done. As you know the dialects are alive witnesses of languages. The languages live in the dialects with the best forms. The sounds (vowels, consonants, long vowels, short vowels etc.), alphabet, sound gradations (vowel gradations, consonant gradations), sound disappearances (vowel disappearances, consonant disappearances), adventitious sound (adventitious vowel, adventitious consonant), syllables, contractions, haplogies, metathesis, diphthonges, vowel harmonies (assimilation, labial attraction), derivational affixes, endings, parts of speech (nouns, adjectives, adverbs, verbs, prepositions etc.) tenses (present, present continuous, past, future etc.), personal endings, deverbals, participles, gerunds, substantive verb take part in the dialects. In this study we pointed out morphological properties, compared Karaman dialects with the other Anatolia dialects.

Methodology: In this article compilation, analysis and comparison methods have been used by us. Our field research name is Karaman. Karaman; where is located in south of Middle Anatolia and has lands in Akdeniz region, has 6 counties with centric county, 10 towns and 158 villages which belong to 6 counties. Firstly the data have been collected in the field research. The data have been decoded. These text rewritten by means of *Dialects Studies Translation Signs* which were developed by Turkish Language Association. And also Times Turkish Transcription, Times Efras writing types have been used in this study. After that the texts have been examined. These analyses have been done according to the morphological criterions. Lastly the findings that we had determined from Karaman dialects have been compared with other Anatolia dialects.

Findings: Many studies have been conducted about classification of Anatolia dialects by Turcologists. According to the last study the Anatolia dialects are classified into three main groups: The first is the dialects of group east, the second is the dialects of group northeast and the last is the dialects of group west. The last group which called the dialects of group west has many dialects. Its borders are very large. Many dialects belong to this group. Konya dialects, Denizli dialects, İzmir dialects, Ankara dialects, Adana dialects etc. Point of morphological criterions Karaman dialects have the characteristic properties of the dialects of group west and show common particularities of Oghuz-Turkoman. The dialects of group west are separated into nine subgroups. Karaman dialects show the peculiarities of ninth subgroup. For example endings of present continuous and imperative, usage of personal endings and substantive verb etc.

Discussion: Up to now many studies have been done on analysis and classification of Anatolia dialects by researchers. These studies are adequate on academic level but there have been a lot of works to be done: Classifications, preparing of dialect atlases, lack of comparative studies and lack of a grammar book that belongs to dialects etc. Especially lack of comparative studies is an important problem. So the comparative studies about Anatolia dialects must be conducted immediately. Owing to comparative studies relationship between dialect and ethnic structure will be clarified, classification and dialect atlases will be prepared, a grammar book that belongs to dialects will be written. These studies are going to be beneficial for university students and teachers in their professional life. For example the Turkish teachers can teach to students the morphological differences between dialects and correct their speech defects.